

DAVOR BEŠVIR

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb – Restauratorski centar Ludbreg

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA KRIPTE ISPOD ZAPADNOG DIJELA CINKTORA ŽUPNE CRKVE U LUDBREGU 2008. GODINE

Prilikom radova na obnovi cinktora župne crkve u Ludbregu probijen je pod cinktora i time je omogućen ulaz u kriptu koja se nalazi ispod samog cinktora. Pretpostavljalo se da ispod poda cinktora postoji nekakav prolaz jer su u podu vidljivi veliki kameni blokovi s uklesanim znakom križa kojima su zatvoreni ulazi u kriptu. Još se jedan takav kameni blok nalazi na južnom dijelu cinktora pa se pretpostavlja da i ispod južnog dijela postoji kripa, no ona nije otvarana i istražena. S istočne i sjeverne strane ne postoje takvi kameni blokovi koji bi zatvarali ulaze u kripa.

Pojedine priče i legende govore o spletu rimskih podzemnih prolaza koji su povezivali bitne dijelove tadašnje Iovije, a kretali su od današnjeg dvorca Batthyany, na čijem se mjestu nekada vjerojatno nalazio rimski vojni logor, a čije su naznake temeljnih zidova otkrivene prilikom obnove dvorca i položeni su u smjeru istok - zapad, pa preko centra današnjeg Ludbrega i ispod župne crkve, gdje je nekad bio svjetovni dio Iovije, ispod rijeke Bednje pa sve do Lipe Katalena povrh Ludbrega koja je prema legendama služila kao promatračnica s koje se mogla kontrolirati ludbreška Podravina.

Stvarnih dokaza o postojanju takvog spleta podzemnih prolaza nema. Vjerojatnije je da se radi o pojedinim ostacima podrumskih prostorija iz kasnoantičkih vremena koji su razaranjima Iovije prilikom seoba i prodora raznih plemena preko ovog inače vrlo "prometnog" područja bili jednostavno zatrpani i sačuvani, a na višim se je zonama kasnije doseljenjem Hrvata i formiranjem srednjovjekovnog Ludbrega izgradila nova struktura mjesta.

Jedan od dokaza koji govori u prilog ovoj tezi je i kripa ispod cinktora župne crkve u Ludbregu.

Kripa se proteže u dužini od 17,9 m ispod zapadnog dijela cinktora u smjeru sjever – jug, pa zapravo možemo reći da cinktor u tom dijelu prati tlocrt kripa koja je široka 2,10 m kao i cinktor. Visina kripa je 1,84 m s južne strane, dok je sa sjeverne strane s koje je bio i ulaz stepeništem u kriptu, visoka 1,72 m no to nije stvarana visina kripa zbog zemljanih naslaga koje su donijete u kriptu prodorom podzemnih voda kao i raznim otpadom koji je stoljećima bio sipan

u kriptu. Kripta je tako jedno vrijeme služila kao jama za otpad pa je prilikom istraživanja bilo pronađeno dosta polomljene keramike, porculanskih krhotina, vjerojatno od posuda i polomljenih staklenih posuda, dijelova drvenih skulptura, polomljenih raspela pa sve do dijelova tkanine.

Ova otpadna jama formirana je ispod ulaza u kriptu uz stepenište pa je pretpostavka da kripta u prošlosti nije bila zatvorena kamenim blokom, već je vjerojatno bila zatvorena kakvim drvenim vratima u podu koja su se lako i po potrebi dizala, a o tome nam svjedoči otpad koji je godinama bio bacan u kriptu. U Kripti je bilo pronađeno 40-ak vrlo jednostavnih daščanih sarkofaga - raka s posmrtnim ostacima, a u nekoliko njih i posmrtnih ostataka više individua. Rake su bile postavljene jedna na drugu uz zidove kripe s lijeve i desne strane u 4 niza. Zbog velike vlage i prodora podzemnih voda daske raka su istrunule i one su jednostavno propadale jedna u drugu pa su danas to hrpe trulih dasaka s pomiješanim ostacima pokojnika.

Ukoliko znamo da se uz župnu crkvu u Ludbregu tokom srednjeg vijeka formiralo groblje i da je u počecima crkva bila grobljanska, vidjet ćemo kako je s formiranjem Ludbrega i njegove crkve kao proštenjarske crkve bilo potrebno ukloniti groblje oko crkve. Groblje i posmrtni ostaci ukopanih uklonjeni su prilikom izgradnje cinktora crkve i odloženi su u drvene daščane rake, a za to je dobro poslužio kasnoantički dio gradskih zidina Iovije koji je prolazio neposredno uz crkvu, a bio je dovoljno dobro očuvan te je na dijelovima još uvijek virio iz zemlje s očuvanim bačvastim svodom od opeke i velikim klesancima u temelju i tijelu zida.

Kasnoantički zid Iovije i cinktor crkve koji je izgrađen na njegovim ostacima nalazi se na aksi nekoliko sonde koje su otvorene prilikom ranijih istraživanja i potvrđuju da je ovom linijom prolazio kasnoantički zid koji nedaleko od crkve s južne strane okreće prema istoku do rijeke Bednje gdje je bio kasnoantički most preko rijeke Bednje. Temelji i dio gradskog zida koji se protezao uz rijeku Bednju s istočne strane pronađeni su prije nekoliko godina prilikom obnove kolnika i kanalizacijske mreže, nedaleko današnjeg starog mosta.

Na istočni dio zidina naslanjaju se rimske terme na kojima danas Odsjek za arheologiju HRZ-a provodi opsežna istraživanja. Dakle iz prije navedenog možemo zaključiti da su graditelji cinktora kasnoantički gradski zid iskoristili kao njegov temelj a prolaz u zidu kao kriptu za posmrtne ostatke ukopanih na groblju oko crkve.

Da se zaista radi o kasnoantičkoj gradnji može nam poslužiti komparacija s klesancima potpuno identičnih dimenzija nađenih u temeljima i sjevernom zidu crkve u Križovljanu koja je nastala na temeljima kasnoantičke vile nedaleko Iovije. Najniži dio temelja građen je od tri niza grubo lomljenih kamenih blokova u bijelo-sivom vezivu krupnog agregata, slijedi red opeke u vezivu srednjeg

Klesanci u Križovljanu, temelj crkve sv. Križa, sjeverni zid

Klesanci u zidu i stepenište zatrpano različitim otpadom

Klesane ploče istovjetne onima u crkvi u Križovljanu i Varaždinskim Toplicama

Pogled prema otpadom zatrpanom stepeništu i dijelovi trulih sarkofaga s kostima pokojnika.

agregata, a na ciglu se nastavljaju fino klesani kameni blokovi – ploče debljine 14 cm koje su služile kao oplata jezgri zida ispunjenoj lomljencem, ciglom i grubim agregatom u vezivu.

Istovjetna gradnja vidljiva je u zidu kripte i temelju cinktora ludbreške župne crkve.

Crkva u Križovljanu građena je kao križarska crkva, a u kasnijim dogradnjama u crkvu su ugrađene kasnoantičke spolije. Na temelju stele ugrađene iznad portala na pročelju crkve Branka Vikić i M. Gorenc povezuju ovu crkvu s antičkim periodom, naseljem i nekropolom kao i rimskom cestom koja je povezivala Ptuj (Petovia) i Osijek (Mursa). Godine 2004. prilikom drenažnog iskopa oko crkve uz temelj su pronađeni dijelovi rimskog podnog grijanja – hipokausta. Isti klesanac nađen je i u najkasnijem sloju termi u Varaždinskim Toplica (Aqua lasse) pa je za pretpostaviti da je u blizini bio kamenolom iz kojeg su se materijalom za gradnju opskrbljivala okolna kasnoantička naselja i gradovi.

S obzirom na način gradnje, klesanim pločama istih dimenzija, grubo lomljenim kamenom i opekom možemo zaključiti da se u sve tri gradnje (kripti ispod cinktora crkve u Ludbregu, crkvi u Križovljanu i najkasnijem razdoblju pregradnje termi u Varaždinskim Toplicama) radi o kasnoantičkoj gradnji na čijim su ostacima formirane srednjovjekovne strukture, a ponegdje su te ruševine korištene kao materijal za gradnju novih građevina.

LITERATURA:

Davor Bešvir; Dokumentacija Restauratorskog centra Ludbreg; Izvještaj o arheološkim istraživanjima provedenim prilikom drenažnog iskopa temelja crkve sv. Križa u Križovljanu, 2004.

Marcel Gorenc, Branka Vikić; Antičko nasljeđe ludbreškog kraja, Monografija Ludbreg, 1984.